

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ У ПРИРОДІ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

За твердженням академіка Бориса Ліхачова, **педагогічна технологія** є сукупністю психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів, вона є організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу. До локальних педагогічних технологій дошкільної освіти належить **експериментально-дослідницька діяльність дошкільників у природі**. Вона є синкретично єдиною інтелектуальною та практичною діяльністю, спрямованою на пізнавальний розвиток особистості через сприймання ознак, якостей, властивостей об'єктів навколишнього світу природи. Експериментально-дослідницька діяльність дошкільників у природі є основою емпіричного пізнання довкілля, джерелом знань та розвитку пізнавальних інтересів. Виникає вона в період раннього дитинства і триває протягом усього життя людини. Найбільш значимою експериментально-дослідницька діяльність є у період від трьох до десяти років, коли дитина інтенсивно освоює довкілля та набуває життєвої компетентності.

Розвиток експериментально-дослідницької діяльності

Розвиток експериментально-дослідницької діяльності у дітей відбувається у **кілька етапів**:

- *перший* — маніпулятивно-експериментальна діяльність;
- *другий* — цілеспрямоване експериментування;
- *третій* — власне дослідницька діяльність.

Перший етап — підготовчий — це маніпулятивно-експериментальна діяльність, яка триває до трьохрічного віку дитини.

Характерними ознаками маніпулятивно-експериментальної

діяльності є:

- безсистемність;
- ситуативність;
- залежність від матеріалу та наявних засобів пізнання.

Маніпулятивно-експериментальна діяльність не потребує спеціально створених умов чи обладнання. Дитина обстежує все, що потрапляє до її рук, за допомогою органів чуття, а також тих засобів, що є доступними і перебувають у полі її зору: паличка, камінчик, склянка з водою тощо.

Значення маніпулятивно-експериментальної діяльності:

- розвиток відчуттів дитини;
- емпіричне пізнання загальних зовнішніх властивостей об'єктів природи.

Другий етап — це цілеспрямоване експериментування, яке триває від трьох до п'яти років.

Характерними ознаками цілеспрямованого експериментування є:

- цілеспрямованість у пізнанні;
- прагнення до перетворення об'єкта різними засобами.

Це період спроб та помилок у пізнанні. Відсутність у дитини умінь прогнозувати наслідки своїх дій може призвести до виникнення непорозумінь з дорослими, інколи — до травмування дитини.

Значення цілеспрямованого експериментування:

- розвиток мисленневих процесів;
- розширення обсягу знань про об'єкти та явища навколишнього світу природи;
- пізнання внутрішніх властивостей об'єкта — вода розчиняє окремі речовини, утримує легкі предмети, може їх пересувати; повітря переносить запахи; сонячним промінчиком («сонячним зайчиком») можна керувати тощо.

Третій етап — власне дослідницька діяльність, яка виникає в

старшому дошкільному віці на основі попередніх знань. **Характерні ознаки** дослідницької діяльності:

- дитина має усвідомлену мету й гіпотезу (власне припущення);
- дослід є засобом уточнення і розширення раніше засвоєної інформації;
- діяльність потребує спеціально створених умов та обладнання.

Знаючи умови проведення дослідів, його можна повторити, оскільки він має чіткий алгоритм.

Значення дослідницької діяльності:

- структурування знань у систему;
- розвиток пізнавальних інтересів та психічних процесів — мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви.

Значення та зміст експериментально-дослідницької діяльності дітей

Діти п'ятирічного віку захоплюються дослідницькою діяльністю, із задоволенням проводять нескладні дослідів як самостійно, так і з допомогою дорослих. Внутрішня пізнавальна активність дитини, наявність розвивального середовища, спілкування з дорослим, здатність до наслідування є **рушійними силами розвитку її логіко-інтелектуальної сфери**. Вихователі дошкільних навчальних закладів зазначають, що в процесі експериментально-дослідницької діяльності в природі у дітей **швидкими темпами розвиваються:**

- *психічні процеси* — увага, сприймання, пам'ять, мислення;
- *вольові та моральні якості* — наполегливість, самостійність, ініціативність, толерантність, витримка;
- *комунікативні і уміння;*
- *пізнавальні інтереси та потреби.*

Важливим завданням вихователів є створення умов для експериментально-дослідницької діяльності, зокрема слід забезпечити дітей матеріалами для експериментування та відповідним обладнанням

(пінцет, піпетки, збільшувальні скельця, мікроскоп, стеки, папір, клей тощо).

Матеріали для експериментування:

- *різні ВИДИ ґрунту* — пісок, глина, сірий лісовий та бурий ґрунт, чорнозем тощо
- *різні камінці* — граніт, мармур, малахіт тощо
- *корисні копалини* — вугілля, крейда тощо
- вода
- *речовини для створення розчинів* — фарби, цукор, сіль тощо
- *листя та плоди культурних та дикоростучих рослин*
- *об'єкти природного походження*, що мають відмінності у масі, об'ємі, структурі — пір'їни, хвоя, дерев'яні дощечки, яєчна шкаралупа

Зміст експериментально-дослідницької діяльності дітей багатогранний. За допомогою експериментів **діти можуть:**

- установлювати зв'язки між змінами об'єктів рослинного світу та впливом на них природних факторів і діяльності людини;
- сортувати та класифікувати об'єкти рослинного світу (листя, плоди) за визначеними показниками — колір, маса, об'єм;
- пророщувати насіння різноманітних культурних та дикоростучих рослин, зокрема коренеплодів у фунті та воді за різних умов освітлення та різних теплового й водного режимів. Для цього використовують насіння квасолі, гороху, моркви, цибулі, часнику, вівса, пшениці, дикоростучих злаків, квітів, коренеплоди моркви, петрушки, картоплі;
- вирощувати розсаду;
- створювати умови «штучної» весни для рослин взимку або «штучного» літа восени;

- запилювати та живцювати кімнатні рослини; забарвлювати плоди домашніх культур у незвичні кольори за допомогою використання сонячного світла та затіню-вальних засобів, скажімо, вирощувати червоний помідор у жовту й зелену цятку;
- проводити протягом одного — двох днів у спеціально створених умовах спостереження за поведінкою дощового черв'яка, попелиці, жука «сонечка», водолюба, плавунця, мурашок, гусені, внаслідок чого усвідомлювати їх значимість у природі та житті людини;
- використовувати збільшувальне скельце чи мікроскоп для розглядання дрібних об'єктів, зокрема живих істот.

Сім'я, родина, дошкільний заклад — це ті соціальні інституції, у яких починається виховання в дітей поваги і любові до себе, оточення, світу природи та залучення їх до спільної з дорослими екологічно доцільної діяльності.

Раннє й дошкільне дитинство — це період **пробудження інтересу й любові до природи** і пізнання її через конкретні об'єкти та явища. Саме конкретні об'єкти природи завдяки впливу на емоційно-чуттєву сферу можуть пробудити в дитині бажання спілкуватися і взаємодіяти з довкіллям. Для дітей характерна суб'єктивізація стосунків з об'єктами природи, яка з часом трансформується у стійке позитивне ставлення до природи в цілому. **Основою такого ціннісного ставлення є:**

- *позитивні емоції* від спілкування з природою;
- *знання про роль* природи в житті людини;
- *усвідомлення взаємозв'язків* між усіма елементами природи.

Отже, в уяві дітей створюється цілісний емоційно-позитивний ідеальний образ довкілля як основи духовного зв'язку людини зі світом природи.

Особливості пізнавального розвитку дітей на різних етапах експериментально-дослідницької діяльності

Основна мета пізнавального розвитку дітей на етапі маніпулятивно-експериментальної діяльності полягає в оволодінні засобами пізнання та формуванні їх мотиваційних основ. Щоб знання про об'єкти і явища природи, які дорослий дає дитині, не набували моралізаторського характеру і були цікавими, доцільно подавати їх у процесі нескладного експериментування. Екологічні знання при цьому виступають засобами, що вводяться у діяльність і мотивують її.

Пізнавальний розвиток дошкільників передбачає не лише набуття відповідного їх віковій обсягу знань та формування пізнавальних інтересів, а й **обов'язковий розвиток емоційної сфери**. Тож значну роль у пізнавальному розвитку відіграє виховання культури почуттів, постійне закріплення певних почуттів у конкретних життєвих ситуаціях. Емоційне відчуття докільця допомагає дошкільникам бачити прекрасне, правильно сприймати явища і об'єкти, висловлювати пережиті почуття в мовленні та передавати у доступних видах діяльності.

Оскільки прагнення до пізнання притаманне дитині від народження, **завдання нескладного експериментування** полягає у тому, щоб збудити емоційний пізнавальний відгук на різноманітні явища й об'єкти природи, активізувати пізнавальні процеси у дітей та ознайомити їх із засобами пізнання. Тож **основне завдання для дорослих** на цьому етапі — підібрати доступну віковій дитини інформацію, яка могла б здивувати її, бо саме здивування веде до зацікавленості, концентрує увагу на об'єкті дослідження, спрямовує процес пізнання.

На другому етапі — цілеспрямоване експериментування — **завданням пізнавального розвитку** є засвоєння дошкільниками системи початкових знань, пробудження в них бажання пізнавати, милуватися і

насолоджуватися природою як цінністю, висловлювати свої міркування та почуття від спілкування з нею, передавати їх засобами художнього слова і мистецтва. Адже саме система цінностей становить ядро особистості й виникає лише у реальному світі — світі взаємовідношень людини і навколишньої природної і соціальної дійсності, підіймаючи людину до рівня культури чи ні. Завдяки правильному вихованню людина як істота соціальна засвоює норми та правила поведінки, що існують у суспільстві, а як істота духовна — відкриває для себе культуру.

Результатом такого виховання є **сформоване ціннісне ставлення** особистості:

- *до власного дому* — планети Земля загалом і найближчого довкілля зокрема;
- *до явищ духовного відображення внутрішніх цінностей людства* — казки, пісні, праці, народної гри, звичаїв, традицій тощо;
- *до матеріальної культури.*

А також дуже важливо сформувати у дитини зорієнтованість на культурно-національні і загальнолюдські цінності у ставленні до природи.

Любов до природи починається із самоусвідомлення та любові до себе. Становлення категорії Я має пройти через усвідомлення дитиною значущості природи як матеріального і духовного елемента Всесвіту. Тоді природа постає перед дитиною як частина її самої. При цьому відбувається ототожнення і гармонійне поєднання дитини зі світом природи. Відтак порушення гармонії в природі сприймається дитиною як негативний вплив на Я.

Важливою передумовою для становлення такого природовідповідного Я є, за визначенням швейцарського психолога Жана Піаже (Jean Piaget), **егоцентризм пізнавальної діяльності**, коли дитина чіт-

ко не диференціює своє Я і навколишній світ. Дитина вважає, що довкілля створене для того, щоб служити їй. Тож природу, її явища та об'єкти вона розглядає як своїх захисників і помічників. Таке розуміння слід закріплювати у свідомості дитини з тим, щоб вона усвідомила, що будь-яка форма практичної взаємодії зі світом природи створює можливості для життя, що природа — це, власне, доповнення Я, своєрідна домівка для неї, дитини, а будь-які порушення в цій домівці призводять до розладу Я.

Метод експериментування — локальна технологія навчання дошкільників

Звичайно, все це має підтверджуватися відповідними науковими знаннями, які б логічно переконували дитину у значущості природи для неї особисто, розкривали багатогранну систему цінностей природи. Таких знань дитина може набути під час нескладного експериментування та дослідницької діяльності у природі. Оскільки в теорії дошкільної педагогіки питання використання **методу експериментування** розглядалось епізодично, виникла потреба в розробці змісту та технології його використання в навчанні дітей.

Питаннями організації нескладного експериментування в природі дітей дошкільного віку займались такі вітчизняні науковці, як: Ганна Беленька, Світлана Єлманова, Неля Лисенко, Зоя Плохій, Надія Яришева. Практика ж роботи з дітьми старшого дошкільного віку показала, **що вихователів цікавить, насамперед, зміст нескладного експериментування** в умовах дошкільного закладу та методика підготовки і проведення дослідів. Умови сучасного життя потребують також екологізації цього виду роботи.

Сучасна дошкільна дидактика ґрунтується на засадах активізації діяльності дітей. Необхідно розуміти і приймати прагнення дітей до

певної свободи і самостійності в усіх видах діяльності. Тому слід шукати такі форми організації діяльності дітей, які створюють найбільший простір для вияву їх соціальної активності, забезпечують динамічність пошукової діяльності, вивільняють потенціал творчих можливостей дітей.

Чинники формування пізнавальної активності

Пізнавальна активність як риса особистості в дошкільному віці знаходиться у стані формування і розвитку. Говорити про її сформованість на цьому етапі неможливо, оскільки ще не сформована вольова сфера підростаючої особистості. Йдеться лише про закладання **основ пізнавальної активності**, яке здійснюється шляхом:

- *добору змісту знань та форм організації* навчальної діяльності дитини, що відповідають її потребам та інтересам;
- *самостійної пізнавальної діяльності* дитини, що опосередковано скеровується дорослим за допомогою методів та прийомів навчання, які відповідають індивідуальним особливостям дитини;
- *розвитку вольової сфери* дитини — доволіної уваги, зосередженості, прагнення до позитивного результату.

Пізнавальна активність — це специфічна риса особистості, що характеризується прагненням і здатністю до енергійного опанування знаннями, які відповідають її потребам та інтересам, емоційним піднесенням і вольовим зусиллям

Пізнавальна активність особистості виникає і формується в процесі навчальної діяльності, а з іншого боку, розгортання пізнавальної активності підносить цю діяльність на новий рівень. Така навчальна діяльність супроводжується намаганнями дитини розв'язати завдання власним способом, унаслідок чого дитина самостійно ставить

нові цілі, проявляє додаткову пошукову активність, ініціативу, емоційно переживає власні досягнення. **Саме діяльність, співвіднесена з самостійним цілепокладанням, осмисленням суперечності, постановкою для себе нової задачі, мети є ключовою у виникненні пізнавальної активності.**

Дослід як засіб пізнання

Організація елементарної самостійної пошукової діяльності дошкільників за умов суспільного виховання й під керівництвом педагога створює широкі можливості для виховання у них інтересу до природи та розуміння її значення. Така діяльність допомагає дитині зрозуміти основи екології. У процесі виховання органічно поєднуються раціональний та емоційний аспекти пізнання. **Найвищим рівнем експериментально-дослідницької діяльності дітей** вважається рівень власне дослідницької діяльності, коли дитина свідомо і цілеспрямовано обирає дослід як засіб пізнання. Разом з визначеною метою і завданнями по-кроковий опис процесу організації та здійснення дослідження (*див. Додаток 1*) є, по суті, технологічною картою пізнавально-дослідницької технології.

Структура дослідження

Структура дослідження має багато спільного зі структурою спостережень. Проте сам процес його проведення потребує спеціального обладнання і умов. У перебігу дослідження **виділяють чотири етапи.**

Перший етап — **підготовка дітей до пошукової діяльності в природі.** Цей етап має бути спрямований на виявлення знань дітей про певні об'єкти та природні явища і створення атмосфери зацікавленості. Підготовці дітей до пошукової діяльності в природі сприятимуть доречно поставлені запитання, цікава розповідь дорослого чи читання художнього твору.

Наприклад, під час гри дітей з повітряними кульками можна запитати: «Як ви гадаєте, яка з повітряних кульок важча — та, що наповнена повітрям, чи та, що порожня?»

Другий етап — **початок дослідю**. Він розпочинається із висування припущень. Якщо діти мають необхідні знання, вони можуть самі висувати припущення у вигляді певних висловлювань, скажімо: «Легша та кулька, що може літати, тобто наповнена повітрям». Якщо припущення правильні, дорослому слід підтвердити їх дослідом. Помилкові припущення треба спростувати. Для цього слід обговорити умови проведення дослідю. Всі вони мають бути однакові, окрім однієї, щоб забезпечити «чистоту» дослідю.

Наприклад, щоб перевірити наведене вище припущення, необхідно зважити наповнену повітрям і порожню кульки, вагу яких ми порівнюємо. Попередньо треба перевірити, чи однакові кульки за всіма параметрами: кольором, формою, розміром. Щоб переконатися в тому, що вони однакові й за вагою, обидві кульки слід зважити, перш ніж одну з них наповнити повітрям.

Третій етап — **перебіг дослідю та подальший обмін думками**.

У наведеному прикладі одну з кульок наповнюють повітрям і знову зважують на терезах. Результати зважування порожньої кульки і кульки, яку наповнено повітрям, порівнюють. Важчою виявляється кулька, наповнена повітрям.

Четвертий етап — **заключний**, у ході якого обговорюють отриманий результат і роблять певні висновки. При цьому початкові припущення підтверджують або спростовують.

Організація експериментально-дослідницької діяльності дітей в дошкільному закладі і вдома

Педагогам варто приділяти належну увагу організації

експериментально-дослідницької діяльності дітей як під час занять, так і в повсякденні. Варто **поєднувати щоденну прогулянку з підготовкою до проведення нескладного**

дослідю. При цьому слід вчити дітей спостережливості.

Скажімо, можна запропонувати дітям **дослідити, чи ґрунт скрізь однаковий?** Для цього слід під час прогулянки взяти зразки ґрунту на доріжці, клумбі, в саду, у пісочниці, у лісі, щоб дослідити їх особливості. Зразки ґрунту варто насипати в однакові прозорі склянки, потім уважно розглянути зразки ґрунту та запропонувати дітям визначити, чи однакового вони кольору і які домішки є в ґрунті. Після цього додати в кожен склянку води і запропонувати дітям спробувати виліпити «ковбаски» з різних зразків ґрунту, щоб з'ясувати, який краще ліпиться, а який більш сипучий.

А щоб визначити, **який з ґрунтів більше подобається рослинам,** потрібно провести дослід з насінням овочів (огірка, зеленого горошку, квасолі). Насіння слід підготувати до посадки: покласти на тарілку, залити водою (щоб вона ледь покрила насіння), накрити вологою ганчіркою чи серветкою і поставити на підвіконня. Коли зернятка «проклюнуться» і з'являться маленькі пагінці, слід пересадити їх у різні ґрунти і спостерігати за ними. Для цього краще використати скляні банки об'ємом 0,5 л. Через прозорі

стінки буде добре видно, як розвивається насінина. Пізніше можна пересадити молоді паростки у відкритий ґрунт чи у звичайний горщик для квітів, бо скляна банка зручна для проведення спостережень, та не для розвитку рослин.

Улітку разом з дітьми можна **виростити незвичний помідор у цятку.** Спочатку слід розказати дітям, як вирощують помідори. Поставити разом з ними за розвитком рослин на городі дитячого садка. Коли помідори виростуть, але ще не почервоніють (або не пожовтіють, бо

є й сорт жовтих помідорів), слід вирізати з липкої ізоляційної стрічки невеликі кружечки. Їх потрібно наліпити на зелений помідор та дочекатись, доки він досягне і набуде яскравого червоного чи жовтого кольору. Тоді слід запропонувати дітям зняти наліпки з його боків і подивитися, що вийшло. Якщо все буде зроблено правильно, то отримаєте червоний (або жовтий) помідор у зелену цятку. Для того щоб зацікавити дітей, перш ніж проводити дослід, прочитайте їм авторську казку «Чії фокуси?» (див. Додаток 2). Дуже **важливо проводити просвітницьку роботу з батьками** і спонукати їх до організації дослідницької діяльності вдома.

Увага! Якщо дослід потребує спеціальних умов: наприклад, відкритого вогню (спиртівка, вогонь від кухонної плити), його не проводять в дитячому садку.

Деякі дослід, зокрема з відкритим вогнем, можна проводити лише вдома. **Такі дослід цілком безпечні**, коли дорослий має змогу

індивідуально пояснити дитині причинно-наслідкові зв'язки між зміною властивостей об'єктів і умовами, що їх викликають. До того ж, це цікава пізнавальна діяльність, яку можна здійснювати у вільний від роботи час. Вона об'єднує всіх членів родини навколо процесу виховання і навчання дошкільника. Ми впевнені, що дитина, ставши дорослою, не лише з вдячністю згадуватиме такий процес навчання, а й використає отримані знання та вміння в майбутньому, виховуючи власних дітей.

Дослід, що не потребують складних умов проведення і розраховані не на індивідуальну роботу, а на колективну, проводять в умовах дошкільного закладу.

З огляду на те, що наближається зима, пропонуємо кілька нескладних дослідів, які можна провести з дітьми як в умовах дошкільного навчального закладу, так і вдома. Вони доступні для розуміння дітей дошкільного віку і корисні для їхнього життєвого досвіду. Пізнавальна діяльність, організована

за експериментально-дослідницькою технологією, принесе дітям задоволення і спонукатиме до подальшого активного сприйняття і пізнання навколишнього світу.

Додаток 1

Ознайомлення дітей з температурними явищами Технологічні карти дослідів

Дослід 1. Збереження тепла

Матеріал:

- дві однакові пластикові пляшки з досить теплою водою (50 °С);
- вата;
- папір;
- тканина;
- шматки хутра;
- кольорові маркери;
- годинник.

Хід досліду

Запитання до дітей:

Чому влітку і взимку люди одягаються по-різному? Як зігріваються люди? **Рекомендації дорослому:**

Візьміть в руки дві пляшки з теплою водою. Запропонуйте дітям уявити, що це люди. Можна навіть намалювати для цього на пляшках очі та усмішку. Хай діти доторкнуться, щоб пересвідчитися, що вода у пляшках тепла. **Запитання до дітей:**

- Якщо ми візьмемо ці пляшки із собою на вулицю, чи залишиться вода теплою?
- Що треба зробити, щоб вода в пляшці не охолоджувалась ?
- Як ви думаєте, хутро нагріває пляшку чи лише допомагає не охолоджуватись?

- Які ще матеріали зберігають тепло?
- Як можна зберегти тепло свого тіла під час прогулянки?
- Як можна зберегти тепло в оселі?

Рекомендації дорослому:

Дозвольте дітям самостійно «закутати» пляшку в один із запропонованих матеріалів. Зафіксуйте час за годинником. Займіться іншими справами: почитайте казку, пограйте у загадування та відгадування загадок. Через 5—10 хвилин разом з дітьми визначте на дотик температуру пляшки, що не була закутана. Порівняйте її з тією, що «закутана». Повторіть дослід, загорнувши пляшку в інший матеріал. Зафіксуйте час за годинником. Через 5—10 хвилин порівняйте теплоту двох пляшок. Зробіть висновки. Разом з дітьми поміркуйте, як можна у побуті використати знання, набуті в ході дослідів.

Дослід 2. Збереження холоду

Матеріал:

- подрібнений лід;
- хурро;
- вата;
- тканина.

Хід дослідів

Рекомендації дорослому:

Запропонуйте дітям подумати, як можна вберегти лід від танення. Згадайте разом з ними, як зберігали тепло під час попереднього дослідів. Поміркуйте, чи можна таким самим способом зберегти холод. Перевірте це за алгоритмом, використаним у попередньому досліді.

Підведіть дітей до висновку: «шуба» запобігає швидкому таненню льоду, оскільки не пропускає тепле повітря з кімнати. Поміркуйте разом з дітьми, як у побуті використовують ці знання (збереження продуктів у холодильнику, перенесення охолоджених напоїв та продуктів у сумці-холодильнику тощо).

Дослід 3. Теплові явища

Матеріал:

- металевий дріт (в'язальна спиця), на якому розміщені кольорові воскові (парафінові, пластилінові) кульки;
- баночки з гарячою водою (50 — 60 °С);
- кольорові воскові (парафінові, пластилінові) кульки на тарілці;
- невелика миска чи тарілка з високими краями.

Хід досліду

Завдання 1. Знайти чотири способи зробити тверді воскові та парафінові кульки м'якими.

Можна доторкнутись ними до гарячої банки, розім'яти в долонях, опустити кульку у теплу воду, покласти на теплу тарілку.

Завдання 2. Зробити так, щоб воскові кульки самі впали з дроту, без дотику рук дитини.

Для цього слід згадати про теплопровідність речовин, доторкнутись металевим дротом, на якому висять воскові кульки, до банки з гарячою водою чи батареї. Дріт нагріється сам і частково нагріє кульки зсередини, після чого вони скотяться на підставлену тарілку.

Завдання 3. На основі набутих практичним шляхом у попередніх дослідах знань придумати спосіб відправити Снігуроньку чи Діда Мороза до Африки, щоб вони привітали там дітей зі святом Нового року

Чиї фокуси?

Казка природознавчого характеру

Ганна БЄЛЄНЬКА

Був собі на світі добрий чарівник Чудак-са. Спочатку жив він у лісі, та потім переселився ближче до людей. Обрав собі за помешкання яблуневий сад край села та й зажив. А поряд з тим садом мешкала бабуся Настя, яка мала чудовий город. Росли там і помідори, і огірки, і баклажани, гарбузи і морква, веселий горох і кучерява квасоля. Поміж грядок з овочами насіяла бабуся лікарських квітів і трав. Тож під сонячним промінням пишно зростали мальви і нагідки, пахла м'ята й чебрець, словом, не город, а казка! Ну як туди не завітати чарівникові?

Ось він і навідувався туди, щоб прогулятися, помилуватися краєвидами та подихати запахами цілющих трав. Чарівник був впевнений, що ніхто його не побачить, адже ходив він майже безшумно і умів ставати невидимим. Та одного разу Чу-дакса і бабуся Настя зустрілися.

Сталося це так. Чудакса рано вранці гуляв стежечками городу, на який бабуся прийшла полити грядку. І не встиг Чудакса стати невидимкою, бо замислився, напевно, про щось своє, чарівне. Тож, як то кажуть, ніс до носу зіткнулися вони біля грядки з помідорами.

—Ой, а ви хто? — запитала перелякана бабуся.

—Чаклун, — відповів Чудакса.

Від несподіванки він просто не встиг нічого вигадати, от і сказав правду. Бабуся Настя уважно оглянула старенького сивого дідуса у капелюсі. І чомусь відразу йому повірила. Тому сказала:

—Тоді начаклуйте мені щось.

—Що я можу вам начаклувати? Бажаєте палац? Чи стати володаркою моря?

—Та ні, не хочу. Для чого воно мені? — відповіла бабуся Настя.

—А чого ж ви бажаєте?

Бабуся замислилися. Дійсно, чого ж вона бажає? І раптом зрозуміла, що нічого такого незвичайного! Життя довге прожила. Все у ньому було: і радість, і горе. Та все вже минуло. Діти вирости, онуки підростають. Її люблять, у гості приїздять свіжим повітрям подихати та молочком поласувати. Хороше їй із ними. Хатка — не палац, а хороша — своя. Садок он який пишний і город чи не кращий у всьому селі. Ну чого ще бажати?

А знаєте, Чудаксо, — раптом примружила вона очі, — зробіть мені якесь диво на городі. Хочу, щоб виріс у мене найдивніший і найсмачніший овоч. Такий, щоб ні в кого не було! Щоб люди приходили на нього дивитися і чудувалися.

— Добре, — сказав Чудакса, — кажіть, який це має бути овоч?

Оскільки вони стояли біля грядки з помідорами, бабуся сказала перше, що спало їй на думку:

— Помідор!

— Помідор, то й помідор, — відказав Чудакса і уважно глянув на грядку. — Бачу, що червоні у вас є, рожеві теж, жовті і навіть коричневі. І великі, і маленькі... Яким же помідором можна вас здивувати? Може хочете червоний помідор у жовту цятку чи жовтий у зелену?

— Хочу! — аж підскочила бабуся Настя. — Дуже хочу! Ото всі здивуються у селі!

— Добре, — відказав Чудакса. — Нехай так і буде. Почекайте до осені.

Потім Чудакса і бабуся Настя погуляли трохи у яблуневому саду, поговорили про минулі часи, погоду, обмінялися думками про врожай і розійшлися.

Більше вони не бачилися, хоча бабуся часто навідувалася на те місце, де зустріла кумедного чарівника. Не було його! Може, став він більш уважним і не дозволяв людям себе бачити, а може, знайшов деінде місце для прогулянок. Не було і край!

На канікули приїхали до бабусі онуки, клопоту додалося, тож потроху й

забула вона про дивну зустріч. Аж ось наприкінці серпня, коли нічна прохолода почала нагадувати, що осінь поряд, приніс онук з грядки два здоровенні помідори. Та не прості, а зовсім чудернацькі. Один червоний-червоний з жовтими цятками, а другий жовтий-жовтий — із зеленими! Ніби платтячка в горошок одягли ті помідорчики.

Сплеснула бабуся руками: «От тобі і Чудакса! Справжня чудасія!». Бігом побігла вона до сусідки дивними помідорами похвалитися, а та розповіла іншій сусідці, а та ще іншій... І пішла селом чутка про дивовижні помідори бабусі Насті. Люди приходили милувалися, про сорт випитували, просили дати поласувати. Та бабуся нікому їх куштувати не давала. На тарілочку поклала, листячком обгорнула — берегла. Та все про Чу-даксу згадувала.

Одного разу зайшла вона ввечері до хати, а помідорчиків на тарілці немає! Лише хвостики зелені лежать, а поряд внучок сидить, та й облизується, як кіт після сметани, — смакота!

— Ой лишенько, забідкалася бабуся, — що ж ти наробив! Немає в мене тепер дива. І насіниночки не лишив! Може, я їх посадила б, вирости б такі ловкенькі та веселенькі, мені на втіху, людям на дивину!

— Вони ж могли зіпсуватися, — виправдовувався онук, — он уже скільки днів лежать, в'янути почали. У наступному році ще будуть, як схочеш, і багато, а не лише два.

— Як же вони виростуть, — не могла заспокоїтися бабуся, — це ж диво мені Чудакса подарував!

— Не знаю, хто такий Чудакса, але таке диво і я тобі подарувати зможу, — відказав онук.

Бабуся аж присіла з несподіванки. І що дивно, навіть замовкла. А онук їй пояснив, що такі помідори він навчився вирощувати, ще як у дитячий садок ходив. Город у них там невеличкий був, де росло декілька кущів помідорів поміж іншої городини. Вихователька пояснювала дітям, як сонечко впливає на ріст і колір овочів. А щоб було зрозуміло, все показувала. Тож коли помідорчик трішечки виростав, але був ще зеленим чи бурим, брала вона липку стрічку,

вирізала з неї кружечки, зірочки чи квадратики та й наліплювала на помідори. А далі ті росли-підростали, досягали, набували потрібного кольору: червоний — червоного, жовтий — жовтого. Коли приходила пора збирати урожай, відклеювала вихователька разом з дітьми наліпки і вони бачили — під тими наліпками колір помідора не змінився: як був зеленим, бурим чи жовтуватим, так і лишився! Адже сонечко під наліпку не потрапляло, забарвити помідорчик не могло. Тими кольоровими помідорами діти дивували батьків, а потім з'їдали їх з превеликим задоволенням.

— Ось так, бабусю, — закінчив свою розповідь онук, — не журися! Виростимо ми ще з тобою кольорові помідори!

І дійсно, наступного літа красувалися у бабусі на городі помідори з наліпками по боках, а восени пригощала вона сусідів дивовижними кольоровими помідорчиками: в смужечку і крапочку, з квіточкою і посмішкою на червоному чи, дивлячись від сорту, жовтому бочку. Розповідала про онука і пишалася ним. А сусіди гомоніли:

— Ото вже діти розумні ростуть! Чого лише не вміють і скільки знають ще з дитячого садка! Це ж і вихователі у них які!

Щодо Чудакси, то його більше бабуся не бачила. Хоча впевнена, що він таки є і тоді насправді розмовляв з нею. От тільки диво показав звичайне, земне...

А у вашому дитячому садку, діти, є город? Що ви там робите? Чого навчилися? І чи можете здивувати ще чимось бабусю Настю?